

RESPUBLIKAMIZDA BOG'DORCHILIKDA UCHRAYDIGAN ZARARKUNANDALARGA QARSHI SAMARALI KURASHISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

Yusupova Nargiza Adashaliyevna

Ipak yo'li va innovatsiyalar universiteti.

Pedagogika - psixologiya va umumta'lim fanlar kafedrası

o'qituvchisi. Pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Respublikamiz qishloq xo'jaligi sohasida bog'dorchilik eng muhim yo'nalishlardan biridir. Bog'dorchilik tarmog'ini rivojlantirish, undan yuqori va sifatli hosil olish, aholining oziq-ovqat masalalarini hal qilish, yangi ish o'rinlari yaratish va eksport imkoniyatlarini kengaytirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli ushbu sohaning barqarorligini ta'minlash, bog'dorchilikka salbiy ta'sir ko'rsatadigan omillarni bartaraf etish dolzarb ahamiyatga ega. Zararkunandalar bog'dorchilikning asosiy muammolaridan biridir. Ular o'simliklarning o'sishi, meva bog'larining hosildorligi va sifatiga jiddiy zarar yetkazadi. Zararkunandalarga qarshi samarali kurashish uchun mexanizmlarni takomillashtirish muhim sanaladi. Ushbu tezisda Respublikamizda bog'dorchilikda uchraydigan zararkunandalarga qarshi samarali kurashish mexanizmini takomillashtirish haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: bog'dorchilik, eksport, oziq-ovqat, aholi, zararkunandalar, agrotexnik tadbirlar, dorilar, biologik usullar.

Zararkunandalarning tarqalish sabablari turlicha bo'lishi mumkin. Tabiiy sharoit, sug'orish tizimidagi kamchiliklar, agrotexnik tadbirlarning to'liq bajarilmasligi va landshaftdagi o'zgarishlar shular jumlasidandir. Ularning bog'lar hayotiga ta'siri faqat o'simliklarning fizik holatini emas, balki mevalarning sifatini ham buzadi. Shu bois, bog'dorchilikda zararkunandalarga qarshi kurashishda ilg'or tajribalarni joriy etish, zamonaviy mexanizmlar va texnologiyalardan foydalanish zarur. Zararkunandalarga qarshi kurash strategiyasi sifatida avvalo tizimli monitoring tashkil etilishi kerak. Joylardagi bog'larni doimiy ravishda nazorat qilish, u yerdagi o'simliklarni muntazam tekshirish va zararkunanda ko'rinishlari aniqlangan zahoti choralar ko'rish samarali natija beradi. Bu borada zamonaviy diagnostika vositalari, ekologik xavfsiz usullar va innovatsion muqobillarni joriy qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Zararkunandalarga qarshi kurashni faqat kimyoviy preparatlar orqali emas, balki agrotexnik va biologik usullar asosida yo'lga qo'yish lozim. Agrotexnik tadbirlar – tuproqni chuqur haydash, sanitariya tozaligi, bog'larni har mavsumda me'yorida sug'orish va o'g'itlash – zararkunandalarning ko'payishini oldini oladi va bog'larning barqaror o'sishini ta'minlaydi. Biologik usullar ham samarali mexanizm sifatida muhim rol o'ynaydi.

Mazkur usullar nafaqat ekologik jihatdan xavfsiz, balki tabiat muvozanatiga zarar yetkazmaydi. Zararkunandalarning tabiiy dushmanlari – foydali hasharotlar va o'simliklar jamiyatda muhim rol bajaradi. Agar ular muntazam qo'llanilsa, zararkunandalarning takroriy ko'payish ehtimoli kamayadi. Shu bilan birga, biologik dorilardan foydalanish orqali bog' mahsulotlarini ekologik toza holatda yetishtirish mumkin. Zamonaviy texnologiyalar yordamida biologik preparatlar ishlab chiqarish va bog'dorchilik tizimiga tadbiq etish ham ahamiyatli yo'ldir. Kimyoviy dorilardan foydalanilganda esa ularni me'yorda va to'g'ri usulda qo'llash maqsadga muvofiq.[1]

Bog'dorchilikda samarali kurash mexanizmini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish ham muhim ahamiyatga ega. Ilmiy muassasalarda yangi turlarda bog' o'simliklari va ularni zararkunandalardan himoya qilish usullarini ishlab chiqish lozim. Yangi navlar, kasallikka va zararkunandalarga chidamli o'simliklar yaratish uchun seleksiya ishlari muntazam olib borilishi kerak. Bu orqali bog'dorchilik mahsulotlarining mahsuldorligi va sifatini oshirishga erishiladi. Shuningdek, o'simliklarni parvarishlash, bog'larni to'g'ri joylashtirish va ularni rejalashtirilgan holda almashlab ekishning ahamiyati ham katta. Axborot va targ'ibot ishlari orqali bog'bonlar va fermerlarning zararkunandalarga qarshi samarali kurashish bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirish ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ularni zamonaviy texnologiyalar, yangi usullar, ekologik xalqaro standartlar bilan doimiy ravishda tanishtirib borish zarur. Bu maqsadlarda ta'lim seminarlarini tashkil etish, elektron axborot platformalari va innovatsion dasturlardan foydalanish mexanizmlarni yanada takomillashtirish imkonini beradi. O'zbekiston sharoitida mamlakat iqlimiga mos va mahalliy imkoniyatlar asosida ishlab chiqilgan tajribalarni keng joriy qilish, mavjud resurslarni tejash esa bog'dorchilikda barqaror natijalarga erishish uchun qulay sharoit yaratadi. Shuningdek, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish mexanizmlarining takomillashtirilgan bo'lishi zarur. Imtiyozli kreditlar, zararkunandalarga qarshi kurashda foydalaniladigan vositalar uchun subsidiyalar, bog'dorchilik sohasiga sarmoya jalb qilish, ilg'or mutaxassislar tayyorlash kabi tashabbuslar soha taraqqiyotini rag'batlantiradi. Sog'lom va samarali bog'dorchilik uchun zamonaviy mexanizmlar, ilmiy yangiliklar, xalqaro tajriba va mafkuraviy usullarning uzviy uyg'unligiga erishish maqsadga muvofiq.[2]

Hozirgi kunda dunyo miqyosida innovatsion texnologiyalar, raqamli monitoring tizimlari, zamonaviy dasturiy ta'minotlar va sun'iy intellekt asosida axborotlar tahlili kabi mexanizmlar joriy qilinmoqda. Bunday ilg'or yondashuvlar O'zbekiston bog'dorchilik sohasida ham keng qo'llanilishi mumkin. Virtual va onlayn tizimlar orqali bog'larning holatini har doim kuzatish, kiruvchi zararkunandalarning oldini olish va ularga qarshi tezkor choralarni ko'rish orqali bog'dorchilik masshtablarini kengaytirish mumkin. Yana bir muhim jihat – bog'dorchilik infratuzilmasini mustahkamlash, innovatsion issiqxonalar barpo etish, sifatli sug'orish va ventilatsiya

tizimlarini yangilash faoliyatini kuchaytirish. Shuningdek, o'simliklarni zararkunandalardan himoya qilish bo'yicha maxsus laboratoriyalar va ilmiy markazlar tashkil etish ham zarur. Maxsus mutaxassislar va yosh olimlarni tayyorlash, axborot texnologiyalari va yangilanishlarni doimiy joriy qilish orqali sohaning taraqqiyotini ta'minlash mumkin.[3]

Tashkilotlararo hamkorlikni kuchaytirish, soha bo'yicha tajriba almashinuvini yo'lga qo'yish orqali ham zararkunandalarga qarshi kurashish mexanizmi samaradorligini oshirish mumkin. Bog'dorchilikdagi muammolar, ayniqsa, kasallik va zararkunandalar bilan bog'liq masalalar har bir fermer yoki bog'bon uchun emas, balki butun jamiyat manfaatidir. Shu bois, tashkilotlar, ilmiy markazlar, tarqatish tizimlari va davlat idoralari hamkorligi orqali yagona, samarali kurash tizimini yaratish lozim. Dunyo tajribasidan foydalanish, xalqaro loyiha va dasturlar bilan hamkorlik qilish orqali yuqori natijalarga erishish mumkin. Respublikamiz sharoitida iqlim, geografik o'ziga xoslik, suv va boshqa tabiiy resurslar hisobga olingan holda strategiyalar ishlab chiqish, ularni doimiy tarzda yangilab va takomillashtirib borish ham sohani rivojlantirishda muhim hisoblanadi. Zararkunandalarga qarshi samarali kurash mexanizmini takomillashtirish bo'yicha yuritilayotgan ishlarning natijalari, avvalo, bog'larning rentabelligini oshirishga xizmat qiladi. Yangi texnologiyalar, ilg'or keng qamrovli monitoring va tezkor axborot almashish orqali zararlarni oldini olish imkoniyati ko'payadi. Shuningdek, ekologik muvozanat saqlanadi, tabiatga zarar yetmaydi va aholining sog'lom oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyoji qondiriladi. Shu jihatlarni hisobga olgan holda, respublikamizda bog'dorchilikda zararkunandalarga qarshi kurashish, mavjud mexanizmlarni takomillashtirish bo'yicha kompleks choralar amalga oshirilsa, bog'dorchilik mahsulotlari sifat va hajm nuqtai nazaridan yuqori natijalarga erishadi.[4]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, respublikamizda bog'dorchilikda zararkunandalarga qarshi samarali kurashish mexanizmini takomillashtirishning dolzarbligi kundan-kunga ortib bormoqda. Ushbu masalada tizimli yondashuv, ilmiy tahlil, xalqaro tajriba, zamonaviy texnologiya va ekologik xavfsizlikka alohida e'tibor qaratilishi lozim. Tashkilotlar, fermer va bog'bonlar, ilmiy institutlar hamkorligi natijasida samarali, innovatsion va barqaror kurash mexanizmiga erishiladi. Bu esa, o'z navbatida, bog'dorchilik tarmog'ining keng ko'lamli rivojlanishi va mamlakat iqtisodiy taraqqiyotiga kuchli turtki beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdug'aniev, I. R., & Umirova, N. I. (2021). "Mevali bog'larda zararkunandalarga qarshi kurash usullari". O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Axborotnomasi, 2(3), 115-121.

2. Akhmedova, Z. M. (2018). “Meva va sabzavot bog‘dorchiligida ekoinnovatsion himoya texnologiyalari”. *Agrar Fanlar*, 3(2), 55-62.
3. Azizov, B. M. (2019). “Bog‘dorchilik tarmog‘ida biologik himoya mexanizmlari va ularning samaradorligi”. *Qishloq Xo‘jaligi Ilmi*, 4(4), 77-83.
4. G‘ulomov, A. F. (2017). “Bog‘dorchilik tizimida integrated zararkunandalarga qarshi kurash tadbirlarini takomillashtirish”. *O‘zbekiston Agrar Fani*, 1(5), 89-97.
5. Karimova, D. S., & Matmuratova, R. A. (2020). “Meva bog‘laridagi zararkunandalar va ularga qarshi samarali kurash yo‘llari”. *Zamonaviy Qishloq Xo‘jaligi*, 6(1), 30-37.
6. Karimov, Z. R. (2022). “O‘zbekiston bog‘dorchiligi: muammolar va istiqbolli rivojlanish yo‘llari”. *Qishloq Xo‘jaligi Innovatsiyalari*, 8(2), 49-56.
7. Qodirov, I. S. (2021). “Mevali bog‘larda zararkunandalar nazorati va biotexnik himoya”. *Agroilm*, 9(3), 22-29.
8. Rustamova, M. K. (2018). “Bog‘dorchilikda zararkunandalarga qarshi kurashda biologik va agrotexnik usullardan foydalanish”. *Agrar Ilmiy Tadqiqotlar*, 5(2), 101-108.